

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
9-SON

KOKAND UNIVERSITY | **2023**
HERALD | **VOLUME №9**

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
9-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 9**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 9**

9/2023

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

G'.E.Zaxidov

Bosh muharrir:

Sh.R.Ruziyev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

A.A.Yusupov

Sahifalovchi muharrir:

T.M.Umarov

Texnik muharrir:

D.Z.Solidjonov

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., prof., Sh. I. Mustafakulov
3. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., K. Axmedjanov (KIUT)
11. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
12. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
13. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
14. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
15. F.f.n., dotsent D. Xodjayeva (QDPI)
16. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
17. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
18. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
19. I.f.n., dotsent, J. Qambarov (FarPI)
20. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
21. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
22. PhD., M.Najmiddinov (Qo'qon universiteti)

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10- oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2023

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon

Mundarija:/Outline:

Iqtisodiyot / Economy			
1.	Sh.Ruziyev	O'zbekistonda smart turizmni zamonaviy prinsiplari asosida rivojlantirish va bunda xorij tajribasidan foydalanish	3-6
2.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Strategy for the development of free economic zones in Uzbekistan	7-10
3.	K.Светлана O.Арзикулов Г.Атамуратова	Методы управления кредитным портфелем коммерческих банков	11-16
4.	J.Bobanazarova L.Zulfikarova	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida yoshlarning kasbiy layoqatlarini shakllantirish	17-20
5.	K.Kurpayanidi	Institutional aspects and risks in the digital economy: ways to reduce uncertainty for economic agents	21-25
6.	A.Abduvoxidov X.Nazarov	Qishloq xo'jaligi tarmog'ini zamonaviy axborot texnologiyalari orqali raqamlashtirish va innovatsiyalarni jadallashtirish istiqbollari	26-30
7.	Sh.Rasulova	Oziq-ovqat sanoat korxonalarini faoliyatini boshqarish hamda korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	31-34
8.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Influence of the volume of industrial production in Uzbekistan on the import trend	35-40
9.	M.Turg'unov	Raqamli iqtisodiyot sharoitida oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatida zamonaviy boshqaruv istiqbollari	41-45
10.	K.Svetlana U.Gulmira	Tadbirkorlik faoliyatida motivatsiya modellarining xorijiy davlatlar tajribalarining ahamiyati	46-49
11.	Г.Хусанова	Худудлар саноатини комплекс-инновацион ривожлантириш модели (Наманган вилояти мисолида)	50-52
12.	T.Boburjon J.Mamasoliyev	Mamlakat yalpi ichki mahsulotiga soliq turlarining ta'siri	53-60
13.	A.Abdusamadov	A comprehensive analysis of the impact of globalization on auditing standards	61-63
14.	K.E. Grishin Y.Djabbarova	Features of printing production in modern conditions	64-67
15.	X.Gafurov S.Abdulhamidov	Mamlakat yalpi ichki mahsulotini rivojlantirishda kichik biznesni o'rni va duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar tahlili	68-71
16.	A.Abdusamadov D.Xo'jamurodov	Moliyaviy texnologiyalar tarixi va rivojlanishi: O'zbekiston misolida	72-74
17.	D.To'xtamurodov	Erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirishni boshqarishning samaradorligi	75-78
18.	Н.Мукумова	Состояние, тенденции и особенности развития рынка услуг высшего образования в Узбекистане	79-84
19.	J.Turg'unov	Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari	85-87
20.	U.Mamadaliyev	Specific characteristics of tour operator activity management	88-90
21.	M.Усмонов	Актуальные вопросы достижения точки безубыточности на предприятиях	91-94
22.	Kh.Gafurov	Unraveling complexity: assessing the impact of real effective exchange rate on Uzbekistan's trade dynamics	95-98
23.	L.Yoqubov	Iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari tahlili	99-101
24.	Z.Umarova	Iqtisodiy islohotlar sharoitida korxonalarini boshqarish	102-105
25.	O.Umarov Yo.Murodova	Sayyohlar uchun yovvoyi tabiat farovonligini oshirishda marketingdan foydalanish	106-108
26.	Sh.Saloxitdinov	Mehnat bozoriga oliy ta'lim muassasalari tomonidan bitiruvchilarni tayyorlashni tartibga solishning institutsional asoslari	109-112
27.	Sh.Rasulov	Mehnat resurslarining iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha bandligining joriy holati tahlili	113-116
28.	G.Melibaeva	An overview of the function of human resource management in employee performance and motivation	117-121
29.	M.Gulomkodirova	An overview of green banking practices in Uzbekistan	121-125
30.	M.Tojiyeva	Kichik biznesni rivojlantirishning mamlakat ijtimoiy- iqtisodiy hayotidagi ahamiyati	126-130
31.	Sh.Po'latov Sh.Musabekov	The study of value-added tax: knowledge from the eu vat experience and Uzbekistan's vat system	131-135
32.	M.Sultonov	Fond bozori va unda tijorat banklarining tutgan o'rni	136-139

33.	Sh.Po'latov	O'zbekiston respublikasida qo'shilgan qiymat solig'i va aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilarini bir-biridan farqli jihatlarini baholash	140-143
34.	A.Baxromov	Increasing the economic efficiency of textile industry enterprises through digital technologies	144-146
35.	H.Rasulov	Siyosiy mojarolarning turizmga ta'siri	147-150
36.	D.Mamayusupova	Turizm sohasida davlat-xususiy sherikligi ishtirokchilarining o'zaro hamkorligi samaradorligini oshirish	151-153
Pedagogika / Pedagogy			
37.	M.Ganiyeva D.Ergasheva	Unlocking knowledge: key pedagogical aspects of the study of philology	154-158
38.	Sh.Jumanova A.Abdullayev M.Odilova	O'zbekistonda pisa testi natijalari va boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini bu testga tayyorlash istiqbollari	159-162
39.	M.Temirova	Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanishi	163-165
40.	G.Sanginova	Erta bolalik ta'limini qo'llab-quvvatlashda oilalarning roli	166-169
41.	N.Valiyeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyasini rivojlantirish yo'llari	170-173
42.	V.Abdullaeva	Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarining o'rganilishi hamda asardagi somatik frazeologik birliklarning qo'llanilishi	174-179
43.	S.Asilova	Tarbiyasi qiyin o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish masalalari	180-183
44.	Z.Eraliyeva D.Djo'rayeva	Bolalar tafakkurini rivojlantirishda ayrim didaktik o'yinlarning ahamiyati	184-186
45.	G.Komiljonova	Fanlararo bog'lanishlar asosida talabalarni bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish	187-192
46.	Sh.Pardayev	O'quvchilarning individual o'quv natijalarini baholashga zamonaviy yondashuvlar	193-196
47.	A.Mirzakulov	IIV akademiyasi kursant qizlarini zamonaviy krossfit sport turi orqali jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish	197-200
48.	F.Berdibekova	Akmeologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik mexanizmlari	201-203
49.	H.Akbarova	Talim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida samaradorligini oshirish (onlayn o'yinlar)	204-208
Filologiya / Philology			
50.	M.Mamatqulova	How does a person become multilingual?	209-2012
51.	M.Mamatqulova	Needs analysis as a main phase for designing english for specific purposes (esp) course	213-216
52.	L.Uzakova	O'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik birliklarning lingvokulturologik tadqiqi: o'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik vositalarning chog'ishtirma tadqiqi	217-221
53.	G.Xoldorova	Alisher Navoiy ijodida sakkokiy an'analari	222-224
54.	M.Парпиева	Актуальные вопросы изучения русского языка	225-227
Raqamli texnologiyalar / Digital technologies			
55.	C.Гулямов A.Шермухамедов Б.Шермухамедов	Применение искусственного интеллекта в образовании	228-232
56.	F.Mulaydinov D.Otajonova	Breaking language barriers: the future of english language teaching with ar/vr technology	233-236
57.	F.Mulaydinov A.Abdullayev M.Odilova	Ta'limda raqamli texnologiyalarning roli	237-240
58.	T.Azimova	Matematikani o'qitishda qiyosiy usullar va o'quv texnologiyalari	241-244
59.	Sh.Akhunova	Concerns regarding the use of foreign experience and the significance of using digital technologies to boost the tourism network's competitiveness	245-249
60.	B.Akramov	Fizika fanini o'qitishda zamonaviy texnikalardan foydalanish va zamonaviy texnik qurilmalarni amaliy o'rganish	250-253

O'QUVCHILARNING INDIVIDUAL O'QUV NATIJALARINI BAHOLASHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Pardayev Sherzod Mamasharipovich

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali katta o'qituvchi

sherzodpardayev84@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2023-yil

Tasdiqlandi: 26-dekabr 2023-yil

Jurnal soni: 9

Maqola raqami: 46

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.870>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/

keywords

baho, baholash, o'quvchilarning o'quv natijalari, formativ baholash, summativ baholash, mezonli baholash.

Ushbu maqolada o'quvchilarning individual o'quv yutuqlarini baholashning zamonaviy texnologiyalari sifatida formativ va summativ baholashlar mohiyati to'g'risida so'z yuritiladi, shuningdek, formativ va summativ baholashning asosiy farqlari bayon etilgan. O'quvchilarning o'quv natijalarini baholashning an'anaviy baholash tizimining afzalliklari hamda yutuqlari, shuningdek, baholashga mezonli yondashuvning amaliy ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi «Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi PQ 4623-son Qarorida «Mamlakatimizda pedagog kadrlar tayyorlash sifatini ilg'or xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, oliy pedagogik ta'limga raqamli texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya va ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash pirovardida pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish, yuksak madaniyatli, amaliy, kasbiy ko'nikmalarga ega, tarbiya, o'qitish metodlari va baholash mezonlarini puxta egallagan zamonaviy pedagogik kadrlarni tayyorlash» kabi ta'lim sohasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari belgilab berildi¹. Mamlakatimizda umumiy o'rta ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarish maqsadida olib borilayotgan islohotlarda, eng avvalo ilg'or milliy va xorijiy tajribalar, xalqaro baholash dasturlari talablarini inobatga olgan holda o'quv dasturlari, o'qitish metodikasi va ta'lim sifatini baholash tizimini takomillashtirish, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan baholash mezonlarini ishlab chiqish, zamonaviy mehnat bozorining real talablariga mos ravishda o'quvchilarda hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda ilm-fan, texnika sohalarning juda tez sur'atlarda jadallik bilan rivojlanishi barcha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya masalalariga yangicha yondashishni talab qilmoqdaki, bu o'z navbatida, o'qituvchilar zimmasiga yanada yuksak vazifalar va mas'uliyatni yuklaydi. Bu borada ta'kidlashimiz mumkin, bizning mamlakatimizda yangi ta'lim tizimi modernizatsiya qilinib, jahon miqyosdagi ta'lim makoniga kirish arafasida. Bu ta'lim-tarbiya jarayonidagi sezilarli o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Buning sababi shundaki, ta'lim paradigmasi o'zgargan, ta'lim mazmuni ham yangilangan, yangi yondashuvlar va yangi g'oyalari paydo bo'lgan. Kelajak avlodni jamiyat talablariga mos ravishda tarbiyalash va o'qitishda o'qituvchilarning pedagogik faoliyatining ilmiy-amaliy asoslarini o'zlashtirishi muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Raqamli manbalar oqimi kuchaygan davrda inson qobiliyati, iste'dodi, atrof-muhitdagi yaxshi munosabatlarni rivojlantirish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv orqali o'qitish ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ta'limning zamonaviy talabi – ijodkor, zamonaviy bilimga ega raqobatbardosh va malakali insonni tarbiyalashdan iborat. Bu yerda quyidagi savollar paydo bo'ladi: ta'lim jarayonida o'quvchilar orasida o'zaro bir-birini tushunish va jamoaviy munosabatlarni o'rnatib, o'quvchilarda paydo bo'ladigan xavotirlarning oldini olish va bartaraf etish, imkoniyatlarni kengaytiradigan omillar nimalardan iborat? Baholash tizimi o'quvchilarning o'quv-bilish kompetensiyasini shakllantirishga ta'sir qiladimi? Ushbu savollarga bugungi kunning javobi – mezonli baholash bo'lib hisoblanadi.

Mezonli baholash – bu ta'limning maqsadi va mazmuniga mos keladigan, o'quvchilarning o'quv-bilish malakalarini, o'quv

ko'nikmalarini shakllantirishga hissa qo'shadigan, aniq belgilangan, jamoa bilan ishlab chiqilgan, ta'lim jarayoni ishtirokchilariga oldindan ma'lum bo'lgan muayyan mezonlar bilan bilim oluvchilarning o'quv yutuqlarini taqqoslashga asoslangan jarayon. Ilgari maktabni boshqarish muhimligi ta'kidlangan bo'lsa, bugungi kunda asosiy e'tibor maktab direktorlari ko'magida o'qitish jarayonida yetakchilik jarayoniga, baholash va yuqori malakali o'qituvchilar va innovatorlarning ishlarini rivojlantirishga qaratilmoqda. Avvaldan biz sifatni nazorat qilganmiz, kelajakda ham biz uni ta'minlaymiz. Albatta, mavjud baholash tizimining afzalliklari ham bo'lganki, aynan shuning uchun ham uzoq vaqt saqlanib kelingan. Bu afzalliklar: birinchidan, oddiyligi, ikkinchidan, an'anaviylik, uchinchidan, hamma uchun tushunarli, to'rtinchidan, hammabop, universal, beshinchidan, ta'siri kuchli. Mavjud baholash tizimining kamchiliklari: o'quvchilar, ota-onalar va o'qituvchilar uchun tushunarli bo'lgan rejalashtirilgan ta'lim natijalariga erishish uchun baholashning aniq mezonlari mavjud emas; o'qituvchi har bir o'quvchining yagona mezonlarga erishishiga emas, balki butun sinfning o'rtacha bilim darajasiga e'tibor qaratib, belgi qo'yadi; mavjud baholash tizimi bilimlarni o'zlashtirish jarayonini emas, balki bilimlarni o'zlashtirish natijasini aks ettiradi; bilim oluvchilarga berilgan baholar o'quv dasturining alohida bo'limlari bo'yicha bilim, ko'nikma, malakalarning aniq elementlarini o'zlashtirish haqida tasavvur bermaydi, bu esa har bir o'quvchi uchun individual ta'lim trayektoriyasini aniqlashga imkon bermaydi; ta'lim jarayonida o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida operativ aloqa mavjud emas, bu esa o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan yuqori motivatsiyasiga yordam bera olmaydi. An'anaviy baholash tizimi o'quvchining darsga tayyorgarligini muntazam tekshirish va baho qo'yish bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, barcha o'quvchilar bilimini baholash bitta o'qituvchining shaxsiy munosabati va bilimidan kelib chiqib amalga oshiriladi, baholash jarayoni to'liq inson omiliga bog'liq, zamonaviy talablarga mos keladigan individual yondashuv va aniq baholash mezonlari mavjud emas. An'anaviy eski baholash tizimida obyektivlik eng katta muammolardan biri bo'lib kelgan. Bunga sabab, tizimning deyarli 90 foizi inson omiliga asoslangan edi. Ya'ni o'quvchi bilimiga beriladigan baho birgina o'qituvchining munosabatidan kelib chiqib belgilangan. Mezonli baholash tizimida esa inson omilini imkon darajada minimallashtirish ko'zda tutilgan.

Mezonli baholash vazifalari quyidagilardan iborat: darsning har bir qismida har bir o'quvchining tayyorgarlik darajasini aniqlash; o'quvchining rivojlanish yutug'ini nazorat qilish; o'quvchining o'quv jarayonidagi xato va kamchiliklarini aniqlash va tuzatishga imkon berish; turli ishlar davomida olingan bahoning adolatligini ta'minlash; ta'lim dasturining samaradorligini tahlil qilish; o'quv jarayoni va bilimlarni o'zlashtirish to'g'risida o'quvchi, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida qayta bog'lanishni ta'minlash. Amaliy ahamiyati quyidagilar: faqat o'quvchilarning bajargan ishi baholanadi; bajarilgan ish oldindan

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi «Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi PQ 4623-son Qarori

belgilangan namuna (standart) bilan taqqoslanadi; o'quvchi o'z ishini baholashga imkon beradigan va ota-onalarga ma'lumot bera oladigan aniq baholash algoritmini biladi; mezonli baholash muayyan ta'limiy maqsad bo'yicha baholanadi. Shuningdek, mezonli baholash texnologiyasi o'quvchilarda ortiqcha xavotirlanishni yo'qotadi va o'qituvchini «hakam» rolidan xalos qiladi, bu esa o'quvchilarda o'z-o'zini baholash, o'z faoliyatiga baho berish va javobgarlikni rivojlantirishga yordam beradi, o'z kuchiga ishonchni mustahkamlaydi, o'quvchi muvaffaqiyatini baholashning obyektivligi oshadi. Mezonli baholash tizimi avvalgi baholashdan formativ va summativ baholash tizimining joriy etilishi bilan farq qiladi. Formativ baholash o'qitishni, usullarni va ushbu imkoniyatlarni amalga oshirish yo'llarini takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lsa, jamlovchi baholash maqsadli baho qo'yish va sertifikatlash yoki o'qitishning oldinga siljishini qayd etishda o'quv natijalarini chiqarish uchun zarur.

Mezonli baholash asosida 4K usuli – ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, mulohaza va kooperatsiya (hamkorlik) yotadi. Tizim quyidagi tamoyillarga asoslangan:

a) reproduktiv daraja. Reproaktiv darajadagi topshiriqlar mazmuni o'quvchilarning, o'quv materialini qayta ishlamagan holda esda saqlab qolish qobiliyatini aniqlab beruvchi qonunlar, xossalalar, formulalar, tushunchalar va atamalarning mohiyatini o'rganish, eslab qolish va idrok etishga mo'ljallangan;

b) produktiv daraja. Topshiriqlar mazmuni mavzuni o'zlashtirishda fanning qonun va qonuniyatlari, xossalari va formulalarini qo'llash, berilgan topshiriqlarga mos usullarni tanlash, tahlil qilish, taqqoslash va qarama-qarshi qo'yish, bir qancha qonun va qonuniyatlardan foydalanishdan iborat. Shu bilan birga, umumlashtirish va xulosa qilish talab etiladi;

v) mulohaza yuritish. Intellektual darajadagi topshiriqlarning mazmuni o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni notanish vaziyatlarda qo'llashni, qonun va qonuniyatlardan foydalangan holda tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirishni talab qiladi. An'anaviy va mezon asosida baholashning qiyosiy tavsifi 1-jadvalda keltirilgan.

1 – Jadval
Baholash usullarining qiyosiy tavsiflari

An'anaviy baholash	Mezon asosida baholash
Baholashda subyektivlik	Baholashda obyektiv yondashuvning keng tarqalganligi, subyektiv omilning kamayishi
Aniq, asosli baholash mezonlarining mavjud emasligi	Ishning turlari va mazmuni bilan belgilanadigan mezonlar asosida baholash
Joriy baholardan o'rtacha arifmetik tamoyildan foydalangan holda yakuniy baho qo'yish	Yakuniy bahoni o'quv yili davomidagi va yakuniy ishda erishilgan o'quv yutuqlarini umumlashtirish sifatida belgilash
Besh nuqtali belgilash tizimidan o'zboshimchalik bilan foydalanish	Besh ballli baholash tizimiga asoslangan darajalarni farqlash
Baholash birinchi navbatda o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi	Talabalarga o'z yutuqlarini o'z-o'zini baholash tartibini ta'minlash
Tasodifiy baholar to'plami	Baholashni tashkil etishda mezonga asoslangan va reyting yondashuvlari asosida baholash
O'quv materialining "qiyinligi" ni hisobga olmaslik	Ball bilan o'lchangan baholash
Mavzu sohasi mazmunining murakkabligini tanlash qobiliyatining yo'qligi	Intilish darajasiga muvofiq, fan sohasini o'zlashtirishda murakkablikni tanlash

Adabiyotlar tahlili. O'quvchilarning o'quv yutug'larini baholashga zamonaviy yondoshuvlar E. K. Alidjanov, V. K. Zagvozdkin, V. Yu. Yelsova, O. S. Kosixina, M. A. Pinskaya, V. A. Reznikov va boshqalarning ilmiy tadqiqot ishlarida qaralgan. A. N. Danilov, V. I. Zvonnikov, I. D. Stolbovlarning ishlarida esa o'qitish natijalarini baholashning zamonaviy vositalari qaralgan. B. Blum, S. M. Brukxart, T. Xasting, G. B. Golub, I. S. Fishman va boshqalarning ishlarida esa formativ va summativ baholash nuqtayi nazaridan o'quv natijalarini baholashga yondoshuvlar ishlab chiqilgan.

O'quv natijalarini baholash bo'yicha jahon amaliyotining umumiy tendensiyalari tahlili, bu borada olib borilayotgan tizimli tadqiqot ishlarini quyidagi tayanch yo'nalishlarga ajratish imkonini berdi: formativ baholashning nazariy asoslarini ishlab chiqish²; o'qitish amaliyotiga summativ va formativ baholashni joriy etishning muammoli jihatlari³; formativ baholash samaradorligi⁴; o'qitish sifatini oshirishda qaytar aloqaning roli⁵; summativ va formativ baholashni integratsiyalash imkoniyati⁶;

Formativ baholash pedagogik texnologiya sifatida ta'lim jarayoniga 1990-yillarda G'arb mamlakatlarida, oxirgi yillarda esa mamlakatimizda ham joriy etila boshlandi. Ilmiy muomalaga "formativ baholash" tushunchasi baholash faoliyati sohasi nazariyotchisi, M.Skriven tomonidan olib kirilgan bo'lib, bugungi kungacha tadqiqotchilar unga turli xil ta'riflar berishgan. M.Skriven "formativ baholash"ni summativ baholashga qarshi qo'yadi. Uning fikricha,

formativ baholash ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish, ulardan maktab amaliyotida ta'lim sifatini oshirish uchun foydalanishga xizmat qilishi zarur deb hisoblagan⁷. B.Blum esa "formativ baholash" ni o'quv maqsadlari taksonomiyasi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqib, aniq va shaffof o'quv maqsadlarining qo'yilishi ta'lim jarayonining turli bosqichlarida teskari aloqa o'rnatish uchun asos yaratadi deb hisoblagan. Ushbu oraliq natijalar tizimli ravishda o'lchab turilishi va har tomonlama tahlil qilinishi zarurligini ta'kidlab o'tgan⁸.

Umumiy o'rta va oliy ta'limda amaliy yo'naltirilgan, ya'ni kompetensiyaviy modelga asoslangan yondashuvning joriy etilishi bilan bog'liq ravishda formativ baholash texnologiyasi o'quvchilarda o'quv maqsadlarini oshirish vositasi sifatida bir qator o'ziga xos xususiyatlarga egaligi aniqlangan: baholashning uzluksizligi, teskari aloqaning mavjudligi, mezonlilik, maqsadlarning oldindan rejalashtirilishi, prognostik yo'nalganlik, individual natijalarga qaratilganlik va h.k.⁹

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda formativ baholash texnologiyasi "o'qish uchun baholash" (assessment for learning)¹⁰; ya'ni "formativ baholash deganda o'qitish davomida baholash tushunilib, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari, qadriyatli ustanovkalari, shuningdek, kommunikativ ko'nikmalari tahlil qilinib, ularning yutuq va kamchiliklari haqida teskari aloqa o'rnatiladi"¹¹. Formativ baholashning o'ziga xos xususiyatlaridan biri baholash jarayonida nafaqat o'qituvchi, balki o'quvchilarning o'zlari ham faol ishtirok etadi; nafaqat natija, balki

² Moed A. (2015) Theorizing Formative Assessment: Time for a Change in Thinking. The Educational Forum. Vol. 79, No 2, P. 180–189.

³ Newton P. E. (2007) Clarifying the purposes of educational assessment. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. Vol. 14, No 2, P. 149–170.

⁴ Bennett R. E. (2011) Formative assessment: a critical review. Assessment in Education: Principles, Policy and Practice. Vol. 18, No 1, P. 5–25.

⁵ Dann R. (2014) Assessment as learning: blurring the boundaries of assessment and learning for theory, policy and practice. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. Vol. 21, No 2, P. 149–166.

⁶ Dixon D. D., Worrell F. C. (2016) Formative and Summative Assessment in the Classroom. Theory Into Practice. Vol. 55, No 2, P. 153–159.

⁷ Scriven, M. The methodology of evaluation // Curriculum evaluation. – Chicago: Rand McNally. – 1967. – 102 p.

⁸ Bloom, B.S. Learning for mastery. – Evaluation Comment. – 1968. – Vol. 1. – No. 2. – 12 p.

⁹ Shapovalova O.N., Efremova N.F. (2019). The didactic potential of formative assessment of meta-disciplinary results of schoolchildren: Russian and foreign experience. World of Science. Pedagogy and psychology, [online] 6(7). Available at: <https://mir-nauki.com/PDF/94PDMN619.pdf> (in Russian).

¹⁰ Black, P. Developing the theory of formative assessment // Educational Assessment, Evaluation and Accountability. – 2009. – Vol. 21 (1). – P. 5–31.

¹¹ Бойцова Е.Г. Формирующее оценивание образовательных результатов учащихся в современной школе // Человек и образование. – 2014. – № 1 (38). С. 171-175.

jarayon, nafaqat bilim, ko'nikma va malakalar, balki yutuqlar, qobiliyat va kompetensiyalar baholanadi. Formativ baholash texnologiyasi, an'anaviy baholash metodlaridan farqli ravishda, o'quvchilarning o'zlariga o'zini o'zi baholash imkoniyatini beradi. Baholash natijalarini tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning yutuq, kamchiliklari aniqlanib, o'qituvchi o'zining va o'quvchilarning keyingi faoliyatiga, ta'lim mazmuni va metodlariga, vositalariga tuzatishlar kiritishi zarur bo'ladi. M.A.Pinskaya ta'kidlashicha, "ushbu baholashning maqsadi – natijalarni, yutuqlarini aniqlash emas, balki o'quvchilar qanday qilib bilim olayotganligini kuzatib borishdir"¹².

Tadqiqot metodologiyasi. Mamlakatimizda umumiy o'rta ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarish maqsadida olib borilayotgan islohotlarda, eng avvalo ilg'or milliy va xorijiy tajribalar, xalqaro baholash dasturlari talablarini inobatga olgan holda o'quv dasturlari, o'qitish metodikasi va ta'lim sifatini baholash tizimini takomillashtirish, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan baholash mezonlarini ishlab chiqish, zamonaviy mehnat bozorining real talablariga mos ravishda o'quvchilarda hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda yaratilayotgan umumiy o'rta ta'limning Milliy o'quv dasturining asosiy komponentlaridan biri bo'lgan o'quvchilar faoliyati natijalarini baholashning milliy tizimini takomillashtirishda ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va mahalliyashtirish masalasi dolzarb masaladir. Bugungi kunda ayrim davlatlarning pedagogik amaliyotida tub burilish yasagan formativ baholash metodologiyasini o'rganib chiqish va takomillashtirgan holda joriy etish mumkin.

Formativ baholash amaliyotini joriy etish baholash sifatini oshiradi, zero undan foydalanish orqali o'qituvchilar Milliy o'quv dasturida belgilab berilayotgan o'quvchilar faoliyati natijalariga qo'yiladigan talablarning bajarilishini, ya'ni o'quvchilarda kompetensiyalarning shakllanganlik darajasi va dinamikasini samarali baholash mumkin.

Hozirgi kunda umumta'lim maktablarida o'quvchilar bilimni baholashda keng tarqalgan ayrim yondashuvlar mavjud bo'lib, ular asosan o'quvchilarning bilimlari hajmini aniqlashga qaratilgan.

Ta'limni differentsiallash va individuallashtirishning yanada yuqori darajasini ta'minlash uchun amaliyotga formativ baholash metodikasini joriy etish zarurati mavjud bo'lib, bu kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan milliy o'quv dasturini joriy etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Shuningdek, o'quvchilar faoliyati natijalarini baholashda summativ baholash metodologiyasidan, ya'ni taqqoslash usulidan foydalanish ham maqsadga muvofiq. Summativ baholash – ma'lum davrda yoki ma'lum bob yuzasidan berilgan bilimlarning darajasini aniqlashga qaratilgan bo'ladi. O'qituvchi muayyan miqdorda mavzularni qamrab olgan bobni o'quvchiga yetkazib bergach, o'quvchilarning ushbu bob yuzasidan olgan bilimlari aniqlanadi. Eski baholash tizimida bu nazorat ishi ko'rinishida mavjud bo'lgan. Summativ baholash tizimida o'quvchi o'qishda davom etadi, faqat o'qituvchi tomonidan kundalik baholanmaydi. Muayyan bob yakunlangandan so'ng, o'quvchi qanday bilimlarga ega bo'lishi lozimligi, qanday ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi kerakligi haqidagi savol o'rtaga tashlanib, shunga mos ravishda topshiriq ishlab chiqiladi. Aynan shundaygina har bir o'quvchiga nisbatan munosabat bir xil bo'ladi. Baholashda obyektivlik yuzaga keladi. O'qituvchi har bir o'quvchi tomonidan bajarilgan topshiriqning bajarilishini tekshirish jarayonida, uning mavzuni qay darajada tushunganligini, uning aynan qaysi mavzuda qiyinchilikka uchratganligini, ya'ni o'quvchining dars jarayonida olgan bilim darajasini va uni tuzatishda qaysi jihatga e'tibor berishi lozimligini belgilab oladi. Bunda o'qituvchi har bir o'quvchiga individual yondoshadi. Sinfdagi o'quvchilarning necha foizi o'tilgan mavzuni to'liq yoki qisman tushunganligi namoyon bo'ladi va o'quvchining mavzuni o'zlashtirish koeffitsiyentiga qarab o'qituvchi bir vaqtning o'zida o'z ishini baholash imkoniga ega bo'ladi.

Natija va muhokama. Ilmiy-pedagogik tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, quyidagi holatlarda baholash formativ xususiyat kasb etadi: baholash uchun mo'ljallangan topshiriqlar o'tilgan materiallar asosida ishlab chiqilgan bo'lsa; topshiriqlar, ularning shakli o'quvchilar yoshiga mos bo'lishini, sinfda har bir o'quvchining imkoniyatlarini aniqlash imkonini berishi; o'tkazilgan baholash natijalari o'z vaqtida tuzatishlar kiritish uchun o'quvchi va o'qituvchi uchun ochiq bo'lishi; baholash natijalari ushbu o'quvchining oldingi natijalari bilan taqqoslanga.

Formativ baholashning asosiy vazifasi o'quv yili uchun belgilangan maqsadlarning bajarilishi yoki bajarilmaganligini aniqlashdan iborat. Formativ baholashda o'quv maqsadiga erishish uchun zarur bo'lgan qadamlar aniq belgilanadi. Bu jarayonda

o'quvchilar orasida o'z-o'zini baholash va hamkorlik qilishga katta e'tibor qaratiladi va rag'batlantiriladi. Formativ baholash o'quv jarayoni nafaqat yakuniy bosqichda, balki boshlang'ich va o'rta bosqichda qanday o'tayotganiga tashxis qo'yish uchun zarur va agar ma'lumotlar qoniqsiz bo'lib chiqsa, olingan ma'lumotlar asosida kerakli ma'lumotlarni va ta'lim faoliyati sifatini oshirish uchun o'zgartirishlarni kiritish mumkin.

Har qanday sinfda ishlatilishi mumkin bo'lgan formativ baholashning turli xil mexanizmlari mavjud. Quyidagilar shular jumlasidan: uyga berilgan vazifalar; dars paytida beriladigan topshiriqlar; dars paytida o'tkaziladigan nazorat ishlari; o'quvchilarning darsdagi faolligini kuzatish; qaytar aloqani amalga oshirish; o'quvchilarning o'z-o'zini baholashi; natijaga asoslanib ta'lim jarayoniga o'zgartirish kiritish imkoni. O'z-o'zini baholash bu o'quvchilarning o'zlarini baholashni o'z ichiga olgan diagnostik baholash shakli. Formativ baholash o'quvchi o'zining o'quv natijalarini o'zi baholashga, bilimlardagi bo'shliqlarni aniqlashga, eng asosiysi oldinga harakatlanish uchun, individual yutuqlarni yaxshilash uchun nima qilish kerakligini aniqlashga yo'naltirilgan. O'quvchilarning individual o'quv natijalarini baholashda formativ baholashni qo'llash ularda mustaqil o'qish ko'nikmasini shakllantirishga imkon beradi, shuningdek, o'qituvchiga har bir o'quvchining o'qishga ehtiyojini aniqlashda, o'quvchining individual o'quv natijalarini kuzatishda, ko'pchilik o'zini o'zi baholash ko'nikmasini rivojlantirishda yordam beradi. Formativ baholash o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi uzluksiz qaytar aloqani ta'minlaydi. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarda o'qishga motivatsiya paydo bo'lishiga, ularning eng yaxshi natijalarga erishishiga ko'maklashishga, o'quv jarayonini o'z vaqtda tahrirlashga, o'qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirishga imkon beradi. Bunga birinchi navbatda, dars davomida o'qituvchi va o'quvchi miqdoriy ko'rsatkichga emas, balki o'z ta'limiy faoliyatlarini sifatini tahlil qilishga mo'ljall olish orqali erishiladi.

Shuningdek, o'quvchilar faoliyati natijalarini baholashda summativ baholash metodologiyasidan foydalanish, ya'ni taqqoslash usulidan foydalanish maqsadga muvofiq. Taqqoslash usuli – bu yakuniy baholashga kompleks yondashuv, va unda alohida nazorat/sinovlar bo'yicha mutlaq ko'rsatkich/baholardan emas, o'quvchilarning turli salmoq/ahamiyatga ega bir necha ishlari yoki og'zaki javoblari orasidagi ko'plab nisbiy ko'rsatkichlar/baholardan foydalaniladi, bunday usuldan ko'pincha choraklik, yillik baholarni chiqarishda foydalaniladi. Ushbu yondashuvda nazorat materiallari/sinov resurslaridan samarali foydalanish natijasida aniq va xolis ko'rsatkichlar/xulosalarga olib keladi, ko'rsatkichlar bazasi esa doimiy ravishda kengayib boradi.

Shu o'rinda formativ hamda summativ baholashni bir-biridan farqli tomonlarini ko'rib chiqamiz. Formativ va summativ baholashning asosiy farqlarilari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

1. Formativ baholash o'quv jarayonida talab qilinadigan ma'lumotlarni taqdim etadigan, o'qitishni moslashtiradigan turli xil baholash tartib-qoidalarini anglatadi. Summativ baho o'quvchilarning bilimni baholash standarti sifatida belgilangan.
2. Formativ baholash diagnostik xususiyatga ega, summativ baho esa baholovchi bo'lib hisoblanadi.
3. Formativ baholash – bu o'rganishni baholash, summativ baholash – bu ta'limni baholash.
4. Formativ baho o'quvchilarning bilimni oshirish uchun, summativ baho o'quvchilar faoliyatini baholash uchun o'tkaziladi.
5. Formativ baho o'quvchilarning bilimlarini nazorat qilish uchun qabul qilingan. Summativ baholashdan farqli o'laroq o'quvchilar bilimni baholashga qaratilgan.
6. Formativ baholash uslubiy jihatdan zamonaviy ta'limni modernizatsiya qilish g'oyalarga to'liq mos keladi. U o'qituvchilarga yordam beradi, ya'ni: har bir o'quvchining o'quv imkoniyatlarini aniqlash va shunga mos ravishda o'qishni moslashtirish; o'quvchining individual yutuqlarini kuzatish; mos ravishda rag'batlantiruvchi va motivlovchi o'quv faoliyatini ta'minlash; o'quvchilarga o'z bilim darajalarini yanada oshirish uchun imkoniyatlar ta'kidlanadi.

Shunday qilib, formativ baholash texnologiyasidan foydalanish maktab o'quv jarayonida o'quvchilarning individual o'quv natijalari darajasining ijobiy dinamikasiga ta'sir ko'rsatadi. O'quv materialining mazmunini yaxshiroq o'zlashtirish ta'minlanadi, o'quv motivatsiyasi faollashadi, refleks ko'nikmalari va o'zini o'zi obyektiv baholash uchun asoslar yaratiladi. O'quvchilarda tashabbuskorlik va mustaqillikni rivojlantirishga, faoliyatni jamoaviy va guruhli rejalashtirish ko'nikmalariga, o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi konstruktiv munosabatlarga yordam beradi. Ushbu ikki baholash turining asosiy

¹² Пинская М.А. Формирующее оценивание: оценивание в классе: учеб. Пособие. – М.: Логос, 2010. – 264 с.

farqi shundaki, formativ baholash o'quv jarayonini bir turi bo'lsa, summativ baholash – bu baholash jarayonidir. Ayniqsa, formativ baholash ta'lim sifati haqida aniq ma'lumotlar beradi. Xulosa qilib aytganda, formativ baholash har qanday sinfni baholashning muntazam tarkibiy qismi bo'lishi kerak. Shunday qilib, xulosa qilish mumkinki, formativ baholash texnologiyasi nafaqat o'quvchilarning ta'lim jarayonida yutuq va kamchiliklari, balki o'qituvchining ish faoliyati sifatini ham obyektiv baholash imkoniyatini berishi bilan ahamiyatlidir. Formativ baholash texnologiyasining o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning obyektiv mezonlarga asoslanganligidir.

Xulosa va takliflar. An'anaviy baholashda o'quvchilar bilimi 5 balli tizimda baholanib, kunlik bahosi ko'proq choraklik bahosini chiqarishda asosiy rol o'ynaydi va uni unchalik ham xolis baholash deb hisoblab bo'lmaydi. Chunki, o'qituvchi o'quvchilarni 5 balli tizimda nisbiy baholab keladi. Yangi baholash tizimi esa mezonlarga asoslangan bo'lib, bunda o'quvchining aniq qaysi bilimi, qaysi ko'nikmasi asosida baholanishi oldindan ishlab chiqilgan. Shu asosida ularning bilimi, olgan bilimni amaliyotga qo'llashi, mulohaza, mushohada qilish ko'nikmalari ham baholanadi. Mazkur tizim amaldagi baholashdan mazmun va yondashuv jihatdan tubdan farq qiladi. Hozirda qo'llanilayotgan baholash tizimining afzalliklari bilan birgalikda kamchiliklari ham mavjud. Amaldagi baholash tizimi asosan o'quvchini yangi mavzuni qanchalar yaxshi o'zlashtirgani va ma'lumotlarni yodda saqlab qolganligini baholovchi mezonlarga asoslangan. Taklif etilayotgan baholashdagi mezonlar o'quvchilarning egallagan bilimi natijasida hosil bo'lgan amaliy ko'nikmalarini baholaydi. Bunda o'quvchilarni uchta

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi «Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi PQ 4623-son Qarori
2. Moeed A. (2015) Theorizing Formative Assessment: Time for a Change in Thinking. *The Educational Forum*. Vol. 79, No 2, P. 180–189.
3. Newton P. E. (2007) Clarifying the purposes of educational assessment. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*. Vol. 14, No 2, P. 149–170.
4. Bennett R. E. (2011) Formative assessment: a critical review. *Assessment in Education: Principles, Policy and Practice*. Vol. 18, No 1, P. 5–25.
5. Dann R. (2014) Assessment as learning: blurring the boundaries of assessment and learning for theory, policy and practice. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*. Vol. 21, No 2, P. 149–166.
6. Dixon D. D., Worrell F. C. (2016) Formative and Summative Assessment in the Classroom. *Theory Into Practice*. Vol. 55, No 2, P. 153–159.

yo'nalishga: savodxonlik, kompetensiya va shaxsiy sifatlarga e'tibor qaratiladi. Amalda baholash o'qitish jarayonining so'nggi nuqtasi sanalgan bo'lsa, taklif etilayotgan tizimda baholash o'quv jarayonining kulminatsiyasi hisoblanib, baholash natijalariga ko'ra o'qituvchi keyingi o'quv maqsadlarini belgilaydi va faoliyatini korreksiyalaydi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, baholash o'quv jarayonining tarkibiy qismi bo'lib, unga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Mezonlarga asoslangan baholashni joriy etish maktab amaliyoti o'quv jarayonining turli tomonlarini rivojlantirish uchun keng ko'lamli imkoniyatlar yaratadi. Biroq, mezonlarga asoslangan baholashning afzalliklariga qaramay, maktab amaliyotida bunday baholashdan noto'g'ri foydalanish xavfi mavjud. Ta'lim amaliyotida mezonlarga asoslangan baholashdan foydalanish samaradorligi quyidagi bir qator omillarga bog'liq: baholash mezonlarining obyektivligi va shaffofligi; metodlar, vositalar va baholash materiallarining fan sohasiga muvofiqligi; o'qituvchilarning baholovchi sifatidagi kompetentlik darajasi. Baholashning yangi tizimini joriy etish baholash vositalari va tartiblarini yaratish hamda takomillashtirish bo'yicha doimiy ish olib borish, mezon asosida baholashning eng samarali amaliyotlarini o'rganish va ularni mamlakatimiz ta'lim tizimi amaliyotiga moslashtirish bilan bog'liq bo'lishi kerak.

Quyidagi masalalar maxsus o'rganishni talab qiladi: turli baholash maqsadlarini amalga oshirish uchun baholash usullaridan integrativ foydalanish; har xil turdagi baholash protseduralari va vositalarining ishonchlilikligi va asoslilikini ta'minlash; o'qituvchilarning baholash savodxonligini rivojlantirish.

7. Scriven, M. The methodology of evaluation //Curriculum evaluation. – Chicago: Rand McNally. – 1967. – 102 p.
8. Bloom, B.S. Learning for mastery. – Evaluation Comment. – 1968. – Vol. 1. – No. 2. – 12 p.
9. Shapovalova O.N., Efremova N.F. (2019). The didactic potential of formative assessment of meta-disciplinary results of schoolchildren: Russian and foreign experience. *World of Science. Pedagogy and psychology*, [online] 6 (7). Available at: <https://mir-nauki.com/PDF/94PDMN619.pdf> (in Russian).
10. Black, P. Developing the theory of formative assessment //Educational Assessment, Evaluation and Accountability. – 2009. – Vol. 21 (1). – P. 5–31.
11. Бойцова Ye.Г. Формирующее оценивание образовательных результатов учащихся в современной школе // Человек и образование. – 2014. – № 1 (38). С. 171-175.
12. Пинская М.А. Формирующее оценивание: оценивание в классе: учеб. Пособие. – М.: Логос, 2010. – 264 с.